

10. Культурологія
**ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ
ОБҐРУНТУВАННЯ**

Кравченко О. П.

кандидат філософських наук, доцент

доцент кафедри філософії

*Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*

м.Переяслав-Хмельницький, Україна

Історія філософської думки свідчить про наполегливі спроби видатних мислителів досягнути світ культури. Ще античні філософи протиставили світ людських творінь і відносин світу природи, поклавши початок дослідженню культурологічного знання в континуумі онтологічних, теологічних і епістемологічних проблем. Саме ж виникнення філософії культури пов'язане з деміфологізацією культури античності, її відділенням від релігії у XVIII ст. та переорієнтацією на інтелектуальний, моральний, естетичний розвиток людини. При цьому культура розумілася настільки широко, що поглинала і суспільство (економічне та політичне життя), охоплюючи по суті усе, що не є природою. Німецький філософ І.Кант пропонує системне обґрунтування культури і визначає її як здатність людини ставити більш високі цілі, ніж цілі, що задаються природою. Тією мірою, якою людина володіє цією здатністю, їй дано панування над природою. Культура вміння й культура виховання – це системна цілісність духовних здібностей пізнання й свободи суб'єкта, поєднаних естетичним і телеологічним судженнями в єдине морально-релігійне осмислення світу. Із зовнішніми проявами окультуреності людини І.Кант пов'язує цивілізованість: «Справді, ідея моральності належить до культури, однак застосування цієї ідеї, яка зводиться лише до подоби морального в любові й честі та у зовнішній пристойності, становить лише цивілізацію» [2, с.12].

Пізніше проблематика філософії культури була представлена в глибоких оригінальних роздумах філософів життя – А.Шопенгауера, Ф.Ніцше, В.Дільтея, Г.Зіммеля, філософів історії – О.Шпенглера, А.Тойнбі, неокантіанців – Г.Ріккєрта, В.Вільденбанда, Е.Кассіра, в екзистенціальній філософії – С.К'єркегора, А.Камю, Ж.П.Сартра, в філософії постмодернізму – М.Фуко, Ж.Лакан, Ж.-Ф.Ліотар, Р.Барт та ін.

Сучасні дослідники, продовжуючи окреслені в історії філософії традиції та розвиваючи власні погляди, надають різноманітні визначення поняття культури, все ж прагнучи представити культуру як складне багатовимірне явище, що істотно пов'язане з людиною. Тому у філософії культури важливо виявити її методологічну основу. Тобто, набуті установки, сформовані погляди, певну точку зору і взагалі світогляд, який можна реалізувати за допомогою певних методів та засобів.

Розглянемо деякі методологічні підходи до обґрунтування предметного поля філософії культури.

Філософсько-антропологічний підхід розглядає культуру як вияв людської природи. Започаткував антропологічний підхід до визначення культури Е.Тайлор. Він визначив культуру як сукупність знань, мистецтв, моралі, права, звичаїв та інших особливостей, що притаманні людині як члену суспільства. Однак послідовний філософсько-антропологічний підхід до осмислення культури провести досить складно. Справа в тому, що культура як складна система не виводиться лише з природи людини. Хоча розум та моральні якості відповідають людській природі, однак вони не притаманні людині від народження. Це особливості, які виходять за межі природного, біологічного та й, взагалі, індивідуального та набуваються в суспільстві.

Філософсько-історичний підхід трактує культуру як феномен, що постає в процесі переходу від природи до історії, від «тваринності» до соціуму. В контексті еволюції культуру розглядав І.Г.Гердер, наголошуючи відмінність людського від тваринного. Культура трактувалася як друге народження людини: «Якщо б людина все брала з самої себе та розвивала це без зв'язку з зовнішніми

предметами, то, дійсно, була б можлива історія людини, але не людей, не всього роду людського. Однак наш специфічний характер полягає саме в тому, що народжені майже без інстинктів, ми лише шляхом вправ протягом всього життя виховуємося до рівня людськості...Ми можемо, якщо побажаємо, дати цьому другому народженню людини, що проходить крізь все її життя, назву, що пов'язана або з обробкою землі – «культура», або образом світла – «просвіта» [1].

Соціологічний підхід орієнтує на те, що в суспільстві є певні культуротворчі можливості, що виявляються в спрямуванні життя в організаційному, а не хаотичному напрямі. Культурні цінності створюються суспільством та спрямовують його розвиток. Поняття «культура» з соціологічної точки зору характеризує образ життя суспільства в цілому. Так П.Сорокін, у своїх працях розглядав історію культури людства як зміну цілісних соціокультурних надспільнот, внутрішньо пов'язаних певною єдністю цінностей і значень. Таким чином, буття культури можливе лише в соціальному використанні, а культура є соціальним продуктом.

Феноменологічний підхід розкриває буття певних явищ культури. Засновник феноменології Е. Гуссерль, зазначав, що предмети самі по собі розкривають свій зміст без відсилання до природних або створених людиною зв'язків з іншими предметами, тому смисловий зв'язок реалізується у потоці феноменів, що не містять у собі різниці між буттям і явищем. Відповідно філософія культури здійснює рефлексію над культурою. І таким чином постає як самоусвідомлення культури. Філософське рефлексування над культурою передбачає ретроспективність погляду, теоретичні форми пізнання на відміну від досвідно-практичних, дистанціювання суб'єкта рефлексії – філософа культури від її об'єкта – культури. Культурні феномени, таким чином, виступають як іманентні, апіорні структури свідомості людського існування, які знаходять своє відображення у просторі символу, культу, міфу, імені.

Інституціонально-функціональний підхід досліджує культуру як сукупність її систем, структур і функцій. Ще Г. Спенсер пропонував розглядати

людське суспільство як єдине ціле, а його елементи – як функціональні частини цього цілого. Фактично відмовляючись від принципів історизму й еволюціонізму, прихильники функціоналізму стали розглядати культури як самостійні структури та функціональні організми. Функцією культури у цьому ракурсі є здатність того чи іншого культурного утворення відповідати специфічній потребі.

Семіотичний підхід обґрунтування предметного поля філософії культури реалізується у різних напрямках: лінгвістичному, соціально-психологічному, теоретико-діяльнісному. Семіотика як наукова дисципліна, що вивчає знаки й знакові системи, була розроблена Ф. де Соссюром, Р.Бортом, Ч.Пірсом, Ю.Лотманом, Б.Успенським та ін. [5]. Семіотика базується на тому, що культура будує свою структуру через функцію свідомості. Ця функція реалізується в мові і може бути сама досліджена як мова. Різним формам культури властиві власні мови.

Синергетичний підхід ґрунтується на ідеї самоорганізації культури як системи, узгодженні рушійних сил суспільних систем на основі певних культурних цінностей, виявленні основ соціокультурної динаміки. Вперше поняття «синергетика» використав Г.Хакен, для досліджень нерівноважних природних систем. Нині синергетика стала якісно новим методологічним підходом у науковому пізнанні і механізмом оптимального управління системами. Так А.Свідзінський у праці «Синергетична концепція культури» використав методи синергетики для вивчення культури [4]. Теорія самоорганізації (синергетика) дає можливість по-новому поглянути на складні системи, до яких відносяться культурфілософську систему. Синергетика не спростовує основні принципи і закономірності в цілому, не відмінює методологічні підходи, а доповнює та логічно продовжує їх. Синергетика вивчає динамічні складні самоорганізуються системи, відстежуючи процеси втрати ними певного порядку, якості, організації та перетворення в деструктивне невпорядкований стан – хаос, у якому поступово проступають контури нових

систем з якісно іншим способом організації елементів. Так відбувається, наприклад, перехід від одних типів культури до інших.

Отже, методологічні підходи до обґрунтування предметного поля культури доводять необхідність її осягнення через призму філософії, яка «повинна бути об'єднана через універсальну філософську теорію, що піднесе сучасну культуру до нових рівнів досконалості» [6, с. 10]. Філософія культури намагається уявити сенс культури як цілісності, і, водночас, сенс різноманітних форм культури.

Література:

1. Гердер Й.-Г. Идеи к философии истории человечества. Москва, 1977. 703 с.
2. Кант И. Собрание сочинений в шести томах. Т.6. Идея всеобщей истории во всемирно-гражданском плане. Москва: Мысль, 1966. С.5-24.
3. Парахонський Б.О. Методологічні аспекти культурології. *Мастеріум*. Київ, 2000. Вип.5. Культурологія. С. 4-11.
4. Свідзинський А.В. Синергетична концепція культури. Луцьк, 2009. 696с.
5. Шейко В.М. Богуцький Ю.П., Германова де Діас Е.В. Культурологія : навч. посіб. Харків: ХДАК, 2011. 473с.
6. Bazaluk O., Kharchenko L. The Philosophy of the Cosmos as the New Universal Philosophical Teaching about Being. *Philosophy and Cosmology. Academic journal*. Kyiv: ISPC, 2018. Vol. 21. P. 6-14.